

ARŞİV BELGELERİNE GÖRE DEMOKRAT PARTİ DÖNEMİ GÜMRÜK MUAFİYETİ UYGULAMALARI (1950-1960)

IMPLEMENTATION OF CUSTOMS EXEMPTION ACCORDING TO THE ARCHIVE DOCUMENTS OF THE DEMOCRAT PARTY PERIOD (1950-1960)

Suna ALTAN*

Geliş Tarihi/Received:15.02.2022

Kabul Tarihi/Accepted:19.05.2022

ALTAN, Suna, (2022), "Arşiv Belgelerine Göre Demokrat Parti Dönemi Gümrük Muafiyeti Uygulamaları (1950-1960)", Belgi Dergisi, S.24, Pamukkale Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayını, Yaz 2022/II, ss. 219-237.

Öz

Gelişen ticaretle birlikte gümrük mevzuu uluslararası arenada daha fazla gündem olmaya başlamıştır. Zaman içerisinde, değişen koşullar neticesinde ticaretin daha iyi yapılması adına gümrükler konusunda devletler arasında çeşitli antlaşma ve sözleşmeler yapılmıştır. Bu antlaşma ve sözleşmelerle uluslararası ticaretin sağlıklı bir şekilde yürütülmesi sağlanmıştır. Türkiye Cumhuriyeti Devleti de bu antlaşma ve sözleşmelere imza koymanın ardından, gümrükleri konusunda çeşitli uygulamaları hayata geçirmeye başlamıştır. Ülkenin ihtiyaçları doğrultusunda dışarıdan getirilecek olan ürünlere gümrük vergisinden muafiyet sağlama, bu uygulamaların başında gelmiştir. 1929-1950 yılları arasında Türk gümrüğünde vergi muafiyetlerinin ağırlık merkezi ülkedeki sanayiye geliştirmek adına yurt dışından sağlanacak araç-gereçler hususunda olmuştur. Muafiyet uygulamaları bu şekilde devam ederken, 1950 yılı itibarıyla Türk siyasi hayatında bir değişim meydana gelmiştir. 1950 yılında yapılan genel seçimlerden Demokrat Parti'nin birinci parti olarak çıkmasının ardından, bu parti iktidardaki yerini almıştır. Demokrat Parti, yönetimde kaldığı süre boyunca siyasi, sosyal, ekonomik, eğitim, kültür, sağlık gibi birçok alanda gelişme sağlanması için önceki yönetimlerden farklı politikalar izlemiştir. Bu politikalar neticesinde parti, kesintisiz olarak iktidarda bulunduğu 10 yıllık süre boyunca birçok alanda değişimler meydana getirmiştir. Değişimin yaşandığı alanlardan bir tanesi de gümrükler olmuştur. Yeni yönetim, gümrük vergisinden muafiyet uygulamalarında önceki yönetim gibi temelde ülkenin gelişmesi ve ilerlemesi amacı üzerinden hareket etmiştir. Fakat yeni yönetim ülkenin ihtiyaçları doğrultusunda muafiyet uygulamalarını sürdürürken batılı devletlerle yakınlık kurma prensibini de göz önüne almıştır. Bu çalışmada; 10 yıllık iktidar süresince Demokrat Parti hükümetlerinin gümrük vergisinden muafiyet uygulamaları, bu uygulamaların hangi alanlarda yapılmış olduğu, bu muafiyetlerden hangi ülkelerin yararlanmış olduğu dönemin içinde bulunduğu siyasi, ekonomik ve sosyal durumlar göz önüne alınarak ekseriyeti Cumhuriyet Arşivinde bulunan belgeler ışığında incelenmeye çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: *Demokrat Parti, Eğitim, Gümrük, Sanayi, Sosyal, Ziraat*

* Dr. Öğr. Üyesi, Iğdır Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, Iğdır, suna.altan@igdir.edu.tr, (<https://orcid.org/0000-0002-7388-30-14>)

Abstract

With the developing trade, the customs issue has become more and more on the agenda in the international arena. Over time, various treaties and agreements have been made between the states on customs in order to make trade better as a result of changing conditions. With these treaties and agreements, it has been ensured that international trade is carried out in a healthy way. After signing these treaties and agreements, the Republic of Turkey has started to implement various practices regarding customs. In line with the needs of the country, providing exemption from customs duty for products to be brought from abroad is one of these implementations. Between 1929 and 1950, the center of gravity of tax exemptions at Turkish customs was on the tools and equipment to be supplied from abroad in order to develop the industry in the country. While the exemption practices continued in this way, a change occurred in the Turkish political life as of 1950. After the Democrat Party emerged as the first party in the general elections in 1950, the Democrat Party took its place in power. The Democrat Party followed different policies from previous administrations for the development of many fields such as political, social, economic, education, culture and health during its stay in administration. As a result of these policies, the party has brought about changes in many areas during its 10-year period in power without interruption. One of the areas where change took place was customs. The new administration, like the previous administration, has basically acted on the purpose of development and progress of the country in customs duty exemption practices. However, the new administration has taken into account the principle of establishing closeness with western states while continuing the exemption practices in line with the needs of the country. In this study; during the 10-year rule, the customs tax exemption practices of the Democrat Party Governments, in which areas these applications were made and which countries benefited from these exemptions will be tried to be examined in the light of the documents of the Republic Archives, taking into account the political, economic and social conditions of the period.

Keywords: *Democrat Party, Education, Customs, Industry, Social, Agriculture*

GİRİŞ

Tarihsel süreçte ticaretin ortaya çıkmasıyla birlikte gelişen ve değişen dünyada gümrük kavramı devletler arasında yayılmaya başlamıştır. Ülkeler arasındaki ticaret arttıkça, ikili ticaret sisteminin kontrolünün sağlanması için gümrük rejimi kurulması fikri devletler tarafından ortak bir kararla kabul edilmiştir. Kurulan rejim aracılığıyla hangi ürünlere hangi gümrüklerde ne kadar ücret uygulanacağı belirlenmiştir.¹

Uluslararası ticari faaliyetlerin zaman içerisinde artmasıyla birlikte gümrüklerle ilgili ülke içi ve dışını kapsayan çalışmaların da yönü belirlenmeye başlanmıştır. Bu yön belirleme çalışmalarında Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin durumu ise, Milli Mücadele'nin zaferle sonuçlanmasının akabinde siyasi bir başarı olan Lozan Barış Antlaşması'nın imzalanmasıyla şekillenmiştir.² İmzalanan antlaşmada dış ticaret konusu temelinde gümrük özelinde istisnai bir durum meydana gelmiştir. Barış antlaşmasına göre gümrük tarifeleri, 5 yıllık süre boyunca 1916 yılındaki oranlarda kalacaktır.³ Bu süre boyunca herhangi bir icraat yapamayan hükümet, 1925 yılında mecliste bir komisyon kurarak 1929 yılında uygulamaya konulacak yeni gümrük sisteminin inşası için çalışmalar başlatmıştır. Komisyonun yaptığı çalışmalar neticesinde Mecliste, ilk gümrük tarife kanunu olan *Gümrük Tarife-i Umumiyesi'ne Dair Kanun* tasarısı görüşülmeye başlanmıştır.⁴

Görüşmeler sonucunda 1 Temmuz 1929 tarihinde "*Gümrük Tarife Kanunu*" kabul edilmiştir. Kanunla birlikte Türkiye Cumhuriyeti Devleti gümrüklerde tek yetki sahibi olmuştur. Kanunun birçok maddesi olmakla birlikte 5. maddesi ve bu maddenin 17. fıkrası gümrük muafiyetlerini içermiştir. 5. maddeye göre; "*kapsama alınmış olan ve belirlenen eşyalar şeraitine tevafuk ettiği halde gümrük resminden muaf tutulacaktır*". Bu muafiyet kapsamına İcra Vekilleri Heyeti'nin uygun gördüğü takdirde inşaatlar ve tesislerin yapımında kullanılacak ürünler muafiyet kapsamında yer almıştır.⁵ Böylece gümrük muafiyetlerinin sınırları da belirlenmiştir. Yıllar içerisinde değişen koşullar ve ihtiyaçlar neticesinde gümrük tarife kanununda düzenlemeler yapılmıştır. Bu düzenlemeler 1930 yılında uluslararası arenada düzenlenen "*Union Internationale Pour La Pobligation Des Tarifs Douaniers*" toplantısı çerçevesinde gerçekleştirilmiştir. Çünkü toplantının neticesi olarak muafiyetler konusu yine ülkelerin inisiyatifine bırakılmıştır. Bu hususta ilk düzenleme daha çok sanayi, ziraat ve sağlık alanlarında yapılmıştır.⁶

Türkiye, gümrük muafiyetleri konusunda bir diğer değişikliği 1940 yılında savaşın getirdiği zorunluluktan ötürü yapmıştır. Meclisteki görüşmeler neticesinde gümrük muafiyetine tabi olan maddelere eklemeler yapılmıştır. İhtiyaçlar doğrultusunda yurt dışından getirilecek olan sanayi, gıda, ilaç gibi ürünlerin gümrük vergisinden muaf tutulması kararı alınmıştır.⁷ Savaş sonrası yıllardan gümrük uygulamaları ve muafiyetleri konusunda 1950 yılına kadar sadece ufak çapta değişiklikler meydana getirilmiştir.

1 T. H Çarıklı, *İkinci Cihan Harbi Sonunda Milletler Arası Ticaret*, Tanin Matbaası İstanbul 1947, s.77.

2 Yayına Haz. Sebahattin Selek, İsmet İnönü Hatıralar, Bilgi Yayınevi, Ankara 2014, s.412.

3 İlhan Tekeli-Selim ilkin, *1929 Dünya Buhranında Türkiye'nin İktisadi Politika Arayışları*, Bilge Kültür Sanat Yayınları, İstanbul 2009, s.68.

4 Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 30.18.1.2.1.13.30;23.01.1929.

5 TC. Resmî Gazete, 1 Temmuz 1929, Sayı.1230, s.7754-55.

6 BCA, 30.18.1.2.8.1.9, 01.01.1930; Hasan Saka, *Dış Ticaret ve Gümrük Politikası*, Maarif Matbaası, Ankara 1945, s.210-11.

7 TC. Resmî Gazete, 25 Ocak 1941, Sayı.4416, s.13207; Suna Altan, "Türk Gümrüğünde Sanayi Eksenli Muafiyetler (1929-1943)", *Tarih ve Gelecek Dergisi*, Mart 2021, Cilt 7, Sayı 1, s.134.

1950 yılı itibarıyla Türkiye'nin siyasi hayatında büyük bir değişim meydana gelmiştir. Bu değişimde iç ve dış dinamiklerin etkisi olmuştur. Dış dinamik olarak II. Dünya Savaşı sonrasında değişen dünya düzeniyle birlikte daha demokratik yönetimlerin ortaya çıkmasının önü açılmıştır. İç dinamikler olarak ise Cumhuriyet Halk Partisi içerisinde ekonomi temelli muhalefet baş göstermiştir. Muhafif grup, özellikle partinin takip etmiş olduğu ekonomi politikalarını başarısız bulmaktadır. Bu durumdaki başarısızlıklar sık sık dile getirilmeye başlanılmıştır. Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu neticesinde muhalif grubun çıkışları, akabinde meydana gelen dördü takrir ve sonrasında Cumhuriyet Halk Partisi'nden istifa ve ihraçları sayabiliriz.⁸ Celal Bayar, Adnan Menderes, Refik Koraltan ve Fuat Köprülü'den oluşan muhalif grup, Cumhuriyet Halk Partisi'nden ayrılmanın hemen ardından 1946 yılında Demokrat Parti'nin kuruluşunu gerçekleştirmişlerdir.⁹ Türk siyasi hayatına giriş yapmış olan Demokrat Parti, 1950 yılında katıldığı ilk genel seçimden halkın oylarının %53,4'ünü alarak iktidar partisi olarak parlamentoda yerini almıştır.¹⁰ Böylece Demokrat Parti, Türkiye'deki çok partili hayata geçiş serüvenini başarıyla tamamlamıştır. 1950-1960 yılları arasında parti yönetimi 10 yıllık süre boyunca kesintisiz olarak ülke yönetiminde yer almıştır. Yönetimde bulunduğu süre boyunca ekonomi, sağlık, sosyal, eğitim, kültür gibi alanlarda çeşitli değişikliklere gidilmiştir.¹¹

Demokrat Parti yönetimi, 1950-1960 yılları arasında Türkiye'nin gümrük vergisi muafiyeti politikalarında önceki yönetim gibi temelde ülkenin gelişmesi ve ilerlemesi amacı üzerinden hareket etmiştir. Fakat ülkenin ihtiyaçları doğrultusunda gümrük vergisinden muafiyet uygulamalarını sürdürürken batılı devletlerle yakınlık kurma prensibini de göz önüne almayı ihmal etmemiştir.

Uluslararası ticaretin ve yürütülen ikili ilişkilerin durumu gümrük vergisi muafiyetlerinin seyrinde belirleyici etken olmuştur. Muafiyetler her ne kadar ikili ilişkiler üzerinden yapılmış olsa da, 1923-1950 yılları arasında imzalanmış olunan uluslararası antlaşma ve sözleşmeler de dikkate alınmıştır.¹² Bu çalışmada Demokrat Parti'nin iktidarı süresince gümrük vergisinden muafiyet uygulamalarının ne derece yapılmış olduğu, bu uygulamalarda hangi devletlerin ön plana çıktığı ve muafiyetlerin hangi alanlarda ağırlık kazandığı ortaya konulmaya çalışılacaktır.

A. 1950-1960 YILLARI ARASINDA UYGULANAN GÜMRÜK VERGİSİ MUAFİYETLERİ

1. Eğitim Alanındaki Muafiyetler

Demokrat Parti dönemi öncesinde eğitimin gelişmesi adına yurt dışından destek sağlanmıştır. Bu desteklere gümrük vergisinden muafiyetler söz konusu olmuştur. Özellikle lise, ortaokul ve öğretmen okullarının ihtiyaçları için Avrupa'dan alınan ürünlere vergi

8 Hikmet Özdemir, "Demokrasiye Geçiş ve Menderes Dönemi" *Türkler Ansiklopedisi Cilt.16*, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s.882-83; Faroz Ahmad, *Modern Türkiye'nin Oluşumu*, Kaynak Yayınları, İstanbul 2016, s.126; Cezmi Eraslan, "Atatürk'ten Sonra Türkiye'nin İç Politikası" *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi II*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2008, s.532.

9 Serhan Yücel, *Demokrat Parti*, Ülke Kitapları, İstanbul 2001, s.50-51.

10 Haldun Bodur, *Kronolojik 20. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2013, s.523.

11 Nadir Yurtoğlu, *Demokrat Parti Dönemi Tarım Politikaları ve Siyasi, Sosyal, Ekonomik Hayata Tesirleri(1950-1960)*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2017, s.27-28.

12 Tanel Demirel, *Türkiye'nin En Uzun On Yılı- Demokrat Parti İktidarı ve 27 Mayıs Darbesi*, Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2021, s.149; Vamık Toprak, *Gümrük Politikası*, Sevinç Matbaası, Ankara 1965, s.116-137.

Arşiv Belgelerine Göre Demokrat Parti Dönemi Gümrük Muafiyeti Uygulamaları (1950-1960)

muafiyeti uygulanmıştır. Bu ürünler kapsamında okulların ihtiyacı olan yabancı kitaplar ve harita kâğıtları alımı gerçekleştirilmiştir.¹³ Eğitim-öğretimdeki iyileştirme ve geliştirme çalışmaları Demokrat Parti iktidarında da devamlılık arz etmiştir. Bu devamlılıkta eğitim politikalarında demokratik bir ruh ile yenilikler yapılarak eğitimin gelişmesi için yeni çalışmaların yürütüleceği bildirmiştir.¹⁴ İktidar, eğitimi meydana getiren öğelerin gerek araç gereç, gerekse program olarak eksikliğini göz önüne alarak, bu eksiklerin giderilmesi hususunda çalışmalara destek sağlanacağını beyan etmiştir.¹⁵ Bu beyan doğrultusunda hareket eden iktidar, eğitime destek konusundaki en önemli adımlardan bir tanesini gümrük vergisinden muafiyet hususunda atmıştır.

Eğitim öğretimdeki eksiklikleri gidermek amacıyla yurt dışından bağış yoluyla gelen desteklere gümrük muafiyeti sağlanması kararı alınmıştır. Bu muafiyetleri Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı olan okullara dair yapılan muafiyetler ve yükseköğretim kurumlarına yapılan muafiyetler olarak iki kısımda incelemek yerinde olacaktır. Milli Eğitim'e bağlı okulların muafiyeti adına ilk çalışma, Viyana Lak Fabrikası sahibi aracılığıyla yapılmıştır. Fabrika sahibi İzmir tanıtım fuarına katılım sağlamış ve akabinde Ankara Erkek Teknik Öğretmen Okulu ile İzmir Mithatpaşa Erkek Sanat Enstitüsü'ne hediye olarak selülozik cila numuneleri ve malzemeleri vermiştir.¹⁶ Okullar konusunda yapılan bir diğer muafiyet radyo konusunda olmuştur. UNESCO aracılığıyla Birleşmiş Milletler teknik yardım faslından ilk etapta 15 adet halk tipi radyo,¹⁷ ikinci etapta 40 radyo okullara dağıtımının sağlanması için gönderilmiştir.¹⁸ Hükümet, bu hediyeleri gümrük vergisinden muaf tutmuştur.

İngiltere'de bulunan "*Copperod Manufactures Of Heating And Ventilating Equipment*" firmasının Ankara Yapı Enstitüsü'ne hibe olarak ısıtma cihazı gönderimi gerçekleştirilmiştir.¹⁹ Yine İngiltere'deki "*The Morgan Crucible Company Limited London S.W.II*" firması tarafından Ankara Teknik Öğretmen Okuluna 1 adet döküm ocağı ile ders için gerekli malzemeler gönderilmiştir. İngiltere'den yapılan bu yardımlar da gümrük vergisinden muaf tutulmuştur.²⁰ İzmir Motor Makine Okulu'nun ihtiyaçlarına katkıda bulunmak isteyen FOA(United Nations Food And Agriculture Organization)²¹ teknik yardımda kullanılan bazı malzemeler göndermiştir.²² Aynı kurum 1 yıl sonra yine aynı okulun ihtiyaçları doğrultusunda malzeme gönderimi gerçekleştirmiştir. Okulun ihtiyacı olan bu malzemeler gümrük vergisinden muaf tutulmuştur.²³

13 BCA, 30.18.1.2.29.49.1;30.06.1932; BCA, 30.18.1.2.47.51.1;14.07.1934; BCA, 30.18.1.2.73.27.13;07.04.1937
14 Neşe Erdilek, "Hükümetler ve Programları" *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, İletişim Yayınları Cilt.4, İstanbul 1983, s.990.

15 Zafer Tangülü, "Demokrat Parti Dönemi Eğitim Politikaları (1950-1960)", *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, Bahar 2012, Cilt 10, Sayı 2, s.395.

16 BCA, 30.18.1.2.131.14.14; 20.02.1953

17 BCA. 30.18.1.2.132.56.15;10.07.1953

18 BCA 30.18.1.2.151.77.10;21.02.1959

19 BCA, 30.18.1.2.137.98.7;26.11.1954

20 BCA.30.18.1.2.137.98.8;26.11.1954

21 FAO: Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütüdür. 1945 yılında Kanada'nın Quebec eyaletinde bir araya gelmiş olan 42 ülkenin delegeleri FAO kuran anlaşmayı imzalamışlardır. Türkiye kuruluşu 1948 yılında üye olmuştur. Kuruluşun amacı, açlığa, gıdasızlığa ve fakirliğe karşı uluslararası çapta faaliyet göstermektir. Konu hakkında daha detaylı bilgi için Bkz. Rıdvan Sadık, *Uluslararası Ekonomik Mali ve Siyasal Kuruluşlar*, Turhan Kitabevi, Ankara 2002, s.125-126.

22 BCA, 30.18.1.2.137.100.1;03.12.1954

23 BCA, 30.18.1.2.139.52.14;07.06.1955

Birleşmiş Milletler, teknik yardım programı dâhilinde Mesleki ve Teknik Öğretmen Okulları'nın ihtiyacını karşılamak üzere UNESCO aracılığıyla bazı malzemeler gönderilmiştir.²⁴ Motor Sanat Okulları'nın ihtiyacı için I.C.A. teknik yardımından faydalanmak suretiyle Amerika'daki bazı firmalar tarafından makine, alet ve malzemeler getirilmiştir.²⁵ Yine Motor-Sanat Enstitüsü için ihtiyaç duyulan derslik malzemeleri Amerika'dan gönderilmiştir. Eğitime destek amacıyla gönderilmiş olunan bu malzemelere gümrük vergisi muafiyeti uygulanmıştır.²⁶ Amerika'dan yapılan diğer yardımlar ise Rockefeller Foundation tarafından Hıfzıssıhha Okulu için bağış yoluyla ecza, alet ve malzemeler gönderimi sağlanmıştır.²⁷ Ordu ilinde yapılacak olan okuma yazma temel eğitimi için gerekli olan kitapların basılmasında kullanılacak olan matbaa malzemesi Amerika İktisadi İşbirliği İdaresi tarafından gönderilmiştir. Amerika'dan yapılmış olunan bağış malzemeler gümrük vergisinden muaf tutulmuştur.²⁸ Dönem itibarıyla gümrük vergisinden muafiyet sağlanan eğitim kurumları arasında mesleki ve teknik eğitim veren okulların yer almış olması dikkat çekmektedir. Bunun nedeni de Demokrat Parti'nin almış olduğu dış yardımlar neticesinde başta tarım aletlerinin kullanılması olmak üzere aletlerin tamiri için teknik ve ara eleman yetiştirme ihtiyacı bu okullardan karşılanmaktadır.²⁹ Bu yüzden bu okullara yapılan malzeme yardımlarında gümrük vergisinden muafiyet sağlanmıştır.

Demokrat Parti, eğitim alanında en çok üzerinde durmuş olduğu eğitim kademesi Yükseköğretim olmuştur. İktidarda bulunduğu zaman süresince ülkedeki üniversite sayısını 8'e yükseltmiştir. Bunun yanında yüksekokul, akademi ve enstitü kuruluşları da gerçekleştirilmiştir.³⁰ Yükseköğretimin geliştirilmesi adına bazı çalışmalar yürütülmüştür. Bu çalışmalar kapsamında yurt dışından uzman getirilmesi ve eğitim için ihtiyaç duyulan araç gereç konusunda destek alınması öncelik olarak gerçekleştirilmiştir.³¹ Bu kapsamda yurt dışından yardımlarla destek sağlanmaya başlanılmıştır. Eğitimin gelişmesi adına yapılan yardımlara destek sağlamak konusunda hükümette gümrük vergisi muafiyeti uygulamıştır.

Eğitime destek adına yurt dışından yapılan yardımlardan özellikle Ankara ve İstanbul'daki bazı üniversitelerin yararlanmış olduğu söyleyebiliriz. Yardımlardan yararlanmış olan üniversiteler arasında Ankara'da bulunan Orta Doğu Teknik Üniversitesi ve Ankara Üniversitesi yer almıştır. Eğitim yardımları kapsamında öncelik olarak Ankara Üniversitesi Dil Tarih ve Coğrafya Fakültesi'ne Amerika'daki Ford Vakfı tarafından eğitim malzemeleri gönderilmiştir.³² Ardından kısa bir süre sonra yine aynı vakıf bu defa Dil Tarih ve Coğrafya Fakültesi'nin Kütüphanecilik Enstitüsü'ne bağış yoluyla malzemeler göndermiş ve tüm malzemeler gümrük vergisinden muaf tutulmuştur.³³ Aynı dönemde Amerika'da bulunan Rockefeller Foundation tarafından Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Çocuk Sağlığı

24 BCA 30.18.1.2.141.113.2;05.01.1956

25 BCA 30.18.1.2.145.99.11;06.12.1956

26 BCA 30.18.1.2.146.36.12;24.07.1957

27 BCA 30.18.1.2.151.77.12;24.02.1959

28 BCA 30.18.1.2.151.77.10;21.02.1959

29 Emre Kılıç, *Demokrat Parti Dönemi Eğitim Politikaları (1950–1960)*. Yayımlanmamış doktora tezi, Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri 2008, s.123-124.

30 Hüseyin Korkut, *Türkiye'de Cumhuriyet Döneminde Üniversite Reformları*, Millî Eğitim Dergisi, (2), 160, 2003 s.186.

31 Adil Adnan Öztürk, *Türkiye'de Millî Eğitimdeki Gelişmeler (1950-1960)*, (Basılmamış Doktora Tezi) Dokuz Eylül Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, İzmir 1997, s.140.

32 BCA, 30.18.1.2.140.75.15;17.08.1955

33 BCA, 30.18.1.2.143.52.9;19.06.1956

Enstitüsüne eğitim malzemeleri gönderimi gerçekleştirilmiştir.³⁴ Yine bu üniversitenin Ziraat Fakültesine ise Amerika'daki Nebraska Üniversitesi tarafından ders malzemeleri gönderilmiştir.³⁵ Birkaç ay sonra Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi'ne yine Amerika'dan ders malzemesi gönderimi sağlanmıştır.³⁶ Nebraska Üniversitesi bir süre sonra Ankara Üniversitesi Veteriner Fakültesinde ve Ziraat Fakültesine bağış yoluyla dersler için bazı malzemeler göndermiştir. Malzemeler;

- Buz makinesi yedek parçaları, aspiratör şişesi, tüp, projektör kutusu
- Buret, lamel, dereceli sindir, süt sulandırma şişeleri, irtibat tüpü
- Pisot, maşa, döndürücü, etiket, sodyum sülfat, doku kültürü şişesi,
- Graham kondansatoru, plastik sandık, kazein, pisot, taşıyıcı
- Plastik muhafaza, yuvarlak termometre, erlenmayen, Garbolik asid,
- Elle ampül kapatma aleti, plastik tohumlama tüpleri, geniş ağızlı vakum cihazı³⁷

Amerika'dan Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi için bu defa da; kondansatör, objektif, oküler, diyafram, renkli filmler, slayt projektör, fotoğraf makinesi, diktafon şeridi, hoparlör ve bataryası, kopan filmi ekleyen makine gönderimi gerçekleşmiştir.³⁸ Amerika tarafından Ankara Üniversitesi'ne gönderilmiş olunan tüm malzemeler gümrük vergisinden muaf tutulmuştur. Almanya tarafından da Türkiye'deki yükseköğretime destek vermek adına gerekli olan malzeme yardımı yapılmıştır. Almanya'daki Heidelberg Königstahl Rasathanesi tarafından aynı üniversitenin Fen Fakültesi Astronomi Enstitüsüne store kompratör aleti gönderilmiştir.³⁹ Bunun yanında Fen Fakültesi Astronomi Enstitüsü Müdürü Prof. Dr. E.A. Kreiken tarafından fakülteye Hollanda'dan vizüel teleskop ve aksamı gönderilmiştir.⁴⁰ Bu gönderiler de gümrük vergisinden muaf tutulmuştur.

Orta Doğu Teknik Üniversitesi eğitim konusundaki eksiklikleri yurt dışından desteklenen ve bu desteklerin gümrük vergisinden muaf tutulan bir diğer üniversite olmuştur. Bu konuda Orta Doğu Teknik Üniversitesi'ne İngiliz Hükümeti tarafından iki kez destek sağlanmıştır. İlk destek olarak aşağıdaki malzemeler verilmiştir:

- 1 daimi akış kalorimetresi, 8 anahtar bastırma düğmesi
- 6 kumandalı kronometre, neon muayene lambası
- 2 çok maksatlı alet, 1 mercek, optik, 1 kauçuk, meyilli düşlem,
- 4 masraflı anahtar, 1 kriyotorus, 1 transformatör
- 4 lamba karbon galvanometre, 2 terazi, 2 direnç, 2 doner tabla

34 BCA, 30.18.1.2.144.72.4;31.08.1956

35 BCA, 30.18.1.2.146.39.7;27.07.1957

36 BCA, 30.18.1.2.147.49.6;20.09.1957

37 BCA, 30.18.1.2.148.23.7; 24.04.1958

38 BCA, 30.18.1.2.149.32.15;16.06.1958

39 BCA, 30.18.1.2.149.24.12;05.05.1958

40 BCA, 30.18.1.2.151.68.14;14.01.1959

- 2 sodyum deşarj lambası, 2 direnç kutusu, 2 takım alüktel.⁴¹

Orta Doğu Teknik Üniversitesi'ne yapılan bir diğer destek de ise laboratuvar teknik malzemeleri gönderimi ile gerçekleşmiştir. Gönderilmiş olan eğitim malzemeleri gümrük vergisinden muaf tutulmuştur. İngiltere'nin Türkiye'ye yapmış olduğu bu yardımlarda Bağdat Paketi münasebetiyle kurulmuş olan ikili yakın ilişkilerin etkili olduğunu söyleyebiliriz.⁴²

İstanbul Üniversitesi ve İstanbul Teknik Üniversitesi yurt dışından eğitim desteği verilen ve bu desteklere gümrük muafiyeti uygulanan üniversiteler arasında yerlerini almışlardır. Öncelik olarak UNESCO tarafından Paris'ten İstanbul Teknik Üniversitesi Sismoloji ve Hidroloji Enstitüsüne teknik malzeme gönderimi sağlanmıştır.⁴³ Yine İstanbul Teknik Üniversitesi öğrencilerinin faydalanması adına Almanya'daki Bussing firması tarafından 1 adet motor gönderimi gerçekleştirilmiştir.⁴⁴ İstanbul Teknik Üniversitesine gönderilmiş olan bu malzemeler gümrük vergisinden muaf tutulmuştur.

İstanbul Üniversitesi eğitim desteği konusunda gümrük muafiyeti yapılan bir diğer üniversite olmuştur. İlk muafiyet Amerika'daki Ford Vakfı tarafından İktisat Fakültesine gönderilen eşyalar üzerinden yapılmıştır.⁴⁵ Amerika'daki Ford Vakfı, 1 yıl sonrasında İktisat Fakültesine bu defa 2000 adet ditto markalı mum kâğıt göndermiştir.⁴⁶ Aynı vakıf, birkaç ay sonra İktisat Fakültesine bağlı İşletme İktisadi Bölümüne 8 paket ditto markalı mumlu kâğıt ve ditto teksir makinesinin gerekli kurulum malzemelerini göndermiştir.⁴⁷ Ford Vakfı son olarak İktisat Fakültesine bağlı İşletme İktisadi Enstitüsü kütüphanesine, kütüphane malzemeleri gönderimi gerçekleştirilmiştir.⁴⁸ Ford Vakfı'nın bu gönderilerine gümrük vergisinden muafiyet işlemleri uygulanmıştır. İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesine bu defa da Rockefeller Foundation tarafından bağış yoluyla eğitim malzemeleri gönderimi sağlamıştır.⁴⁹ İstanbul Üniversitesi'nin farklı fakültelerine de destek malzemeler yardımı yapılmıştır. Tıp Fakültesi'nin Fizyoloji Enstitüsüne Rockefeller Foundation tarafından;

- Narkoz cihazı, elektrikli traktör, fotokimograf, kalomel elektrodlar
- Solunum pompası, oximetre, santrifüj, cerrahi aletler
- Kan basıncı ölçen, of talmaskop, optik manometre, koterizasyon cihazı
- Tarakometre, ortokranograf, elektrikli stimülatör, hemostatik
- Metabolizma aleti, bistrui, makas, backman ph metresi malzemeleri gönderimi gerçekleştirilmiştir.⁵⁰

41 BCA, 30.18.1.2.151.64.3;23.12.1958

42 BCA, 30.18.1.2.151.72.6;26.01.1959;Behçet Kemal Yeşilbursa, *Bağdat Paketi 1950-1959*, Vakıfbank Kültür Yayınları, İstanbul 2019, s.169-170.

43 BCA, 30.18.1.2.128.34.4;06.04.1952

44 BCA,30.18.1.2.140.80.20;06.09.1955

45 BCA, 30.18.1.2.141.30.13;05.04.1956

46 BCA, 30.18.1.2.145.107.13;17.01.1957

47 BCA, 30.18.1.2.146.24.14;10.05.1957

48 BCA, 30.18.1.2.146.30.12;11.06.1957

49 BCA, 30.18.1.2.147.67.2;18.01.1958

50 BCA, 30.18.1.2.147.65.7;03.01.1958

İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi'ne bağlı Devletler Hukuku ve Milletlerarası Münasebetler Enstitüsüne Amerika'daki Ford Vakfı tarafından bağış yoluyla 2 sandık muhteviyatı, 3 adet mamül dosya dolabı gönderilmiştir.⁵¹ Aynı kurum birkaç ay sonra yine Hukuk Fakültesi Kütüphanesine malzeme gönderimi gerçekleştirmiştir.⁵² Son olarak İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi'ne bağış yoluyla Amerika İktisadi İşbirliği İdaresi tarafından ders malzemesi gönderimi sağlanmıştır.⁵³

Yurt dışından Türkiye'deki eğitime yapılan destekler ve bu desteklere kolaylık sağlanması adına yapılmış olunan gümrük vergisinden muafiyet uygulamalarının temel nedeni Türkiye'deki eğitim sisteminin batıya adapta edilmek istenilmesidir. Demokrat Parti iktidara geldiği andan itibaren dönemin siyasi durumunu göz önüne aldığımızda, doğu bloğuna karşın batı bloğuyla yakın ilişkiler kurmaya özen göstermiştir. Bu bağlamda parti programında özellikle batıcılık ve geleneksellik üzerinde durulmuştur. Tam da bu dönemde Türkiye'deki eğitim kurumlarında artışlar yaşanmaya başlanmıştır. Artan hızla birlikte eğitimde batı tarzı ve Amerikan modeli oturtulmaya çalışılmıştır.⁵⁴ Bu model oturtulurken yurt dışından bağış yoluyla yardımlar söz konusu olmaya başlamıştır. Demokrat Parti, bu yardımları kabul ederek ve vergi muafiyeti sağlayarak ülkenin ulusal çıkarlarının ABD ve Batılı dünyasıyla özdeşleşmiş görüntüsü vermek istemiştir. 1950-1960 yılları arasındaki dönem boyunca batılı ülkeler tarafından çeşitli yardımlar yapılmıştır. Yurt dışından yardım yapan kurumlardan Amerika merkezli eğitim yardımlarında Ford Vakfı ve Rockefeller Vakfı ağırlık kazanması dikkat çekicidir. Bir hayır kurumu olarak ortaya çıkmış olan Rockefeller Vakfı, Soğuk Savaş döneminde dünyanın birçok yerinde temsilcilikler açmıştır. Demokrat Parti'nin iktidara gelmesinin ardından Rockefellerin Türkiye'deki etkinliği yavaş yavaş artmaya başlamıştır. Vakıf, Soğuk Savaş yıllarında Türk eğitimine destek çalışmaları kapsamında hibelerini daha çok artırmıştır. Vakıf, bu artırımlarla hem Türkiye'yi Amerika yanında tutmak hem de özellikle çeşitli eğitim kurumlarına yaptıkları bağışlarla ülkede hızla tanınıp benimsenmek amacı gütmüştür.⁵⁵ Ford Vakfı ise uluslararası arenada eğitim üzerine çalışmakta olan bir kurumdur. Vakfı, Türk eğitimine destek çalışmalarını 1954 yılı itibarıyla artırmıştır. Eğitim öğretime destek çalışmaları kapsamında çeşitli yardımlar yapmıştır. Ford Vakfı'nın bu yardımlardaki amacı ise Türkiye'nin bilimsel kültürünün güçlendirilmesinin yanında batılılaşmasına hız kazandırmaktır.⁵⁶ Demokrat Parti ile birlikte Türkiye, bu tarz vakıfların yardımlarıyla tanışmaya başlamıştır. Yapılmış olan muafiyeteler neticesinde Türk eğitimindeki batı modeli yaratılmaya çalışmaları başarı göstermeye başlamıştır.

51 BCA, 30.18.1.2.151.80.7;20.03.1959

52 BCA, 30.18.1.2.152.21.11;04.05.1959

53 BCA, 30.18.1.2.152.16.18;13.04.1959

54 Necdet Sakaoğlu, *Türkiye Eğitim Tarihi 11-20. Yüzyıllar*, Alfa Yayınları, İstanbul 2018, s.372-376; Zehra Taşdöven, *Demokrat Parti Dönemi Eğitim Anlayışı (1950-1960)*, Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Ana Bilim Dalı (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Aydın 2013, s.34.

55 Tefik Çavdar, *Türkiye'nin Demokrasi Tarihi*, İmge Kitapevi, 2019 Ankara, s.31; Volkan Soran, *Türk Eğitim Sisteminde Amerikan Etkisi (1945-1960)*, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi), Adana 2010, s.70; Murat Erdem - Kenneth W. Rose, "American Philanthropy In Republican Turkey: The Rockefeller And Ford Foundations" *The Turkish Yearbook*, 2000, Sayı 31, s.138.

56 Volkan Soran, a.g.t. s.72; Akansel Yalçınkaya- Murat Koraltürk, "Yayımlan(Ma)mış Hatıralar Bağlamında Türkiye'de Yükseköğretimin Amerikanizasyonu: Kurucu Kadroya İlişkin Anlatılar ve İşletme İktisadi Enstitüsü" *Journal of Research in Business*, 5(1), s.31-32.

2. Ziraat Alanındaki Muafiyetler

Tek parti döneminde hükümet, tarımsal faaliyetleri geliştirme ve iyileştirme hususunda ihtiyaçlar doğrultusunda yurt dışından bazı ürünlerin ülkeye girişinde gümrük muafiyeti uygulamasına gitmiştir. 1940 yılına kadar zirai faaliyetlerin gelişimi için gümrük muafiyeti uygulamaları devam etmiştir.⁵⁷ Ancak II. Dünya Savaşı yıllarında savaşın getirmiş olduğu koşullar neticesinde tarımın gelişmesi için yapılan muafiyetler konusunda durağan bir dönem yaşanmıştır. Bu durağanlık 1948 yılında Türkiye'ye verilen Marshall Yardımı ile son bulmuştur.⁵⁸ Marshall Yardımı, II. Dünya Savaşı sonrasında iki kutba ayrılmış olan dünyada batı kutbunda ABD, doğu kutbunda SSCB yer almıştır. İki ülke sistemleri için uygun ekonomik model yaratma çabasına girmişlerdir. Bu çaba neticesinde ABD, Marshall Yardımı ile ülkelerin saflarının belirlenmesinde önemli bir rol oynamıştır. Amerika tarafından, SSCB tehdidine karşın Türkiye'de bu yardımı alacak ülkeler arasında yer almıştır. Marshall Yardımı, 1948 yılında Türkiye'ye verilmiş ve **Türk tarımının gelişmesi bu yardım çerçevesinde gerçekleşmiştir.**⁵⁹ Demokrat Parti'nin iktidara gelmesiyle birlikte yardım çerçevesinde tarımın gelişmesini sağlayacak bir program hazırlanmıştır. Programda tarım ve ziraat konusunda zirai aletler ve tarıma yönelik iyi tohum ıslahı, hastalıklara yönelik çalışmalar yer almıştır.⁶⁰

Demokrat Parti hükümeti, Marshall Yardımlarının da etkisiyle ülkede tarım faaliyetlerini artırma ve geliştirme çalışmalarına önem vermiştir. Bu çalışmalar kapsamında çiftçiye destek ilk basamakta yer almıştır. Ülke içerisinde destek sağlanamayan konularda ise tıpkı diğer dönemlerde olduğu gibi yurtdışından yardım alınarak sorunlara çözümler üretilmiştir. Yapılan ve yapılması düşünülen çalışmalarda yurtdışından destek konusunda hükümet çiftçi için önemli bir adım atmıştır. İhtiyaç ürünlerinin getirilmesi hususunda tedarikte kolaylık sağlamanın yanında gümrük vergisinden de muafiyetler sağlanması düşünülmüştür. Bu konuda atılmış olan ilk somut adım haşerelerle mücadele konusunda olmuştur. Çiftçinin ciddi zararına yol açan yeşil ve pembe kurt haşeresi ile mücadele edilmesi hususunda yurt dışından 200 ton DDT preparatın alınmıştır.⁶¹ Mahsullere farklı haşerelerin zararları devam etmiştir. Çekirge, tarla faresi ve yeşil kurt mücadelesinde kullanılmak üzere Türkiye Zirai Donatım Kurumu tarafından yurt dışından;

- 135 ton DDT preparatı, 265 ton Kurşun arseniyatı, 350 kg talyum sülfat
- 285 kg %10 DDT, 25 ton %50 methoxychlor preparatı
- 50 ton civalı taş, 50 ton civalı kuru, 20 ton madeni yağ talep edilmiştir.

⁵⁷Bu muafiyetler kapsamında yurt dışından getirilen ürünlerin neler olduğu hususunda ayrıntılı bilgi için bkz. BCA,30.18.1.1.10.39.10;BCA,30.18.1.1.11.44.17;BCA,30.10.0.0.212.440.13;BCA,30.18.1.2.10.23.3;BCA,30.18.1.2.13.18.16; BCA,30.18.1.1.11.48.19

⁵⁸ Feridun Cemil Özcan, "Ellibi Yıllarda Türkiye Ekonomisi" *Türkiye'nin 1950'li Yılları*, haz. Mete Kaan Kaynar, İletişim Yayınları, İstanbul 2020, s.49.

⁵⁹ Yusuf Çınar, "Modernleşme ve Bağımlılık Teorisi Ekseninde Marshall Yardımı ve Türkiye" *MCBÜ Sosyal Bilimler Dergisi* Cilt:16, Sayı:2, Haziran 2018, s. 336-37; Ramazan Kurtoğlu, *Türkiye ekonomisi(1838-2010)*, destek yayınları, İstanbul 2019, s.459.

⁶⁰ İsmail Arar, *Hükümet Programları*, Burçak Yayın Evi, İstanbul,1968 s.218-219

⁶¹ Turgay Merih, *Soğuk Savaş ve Türkiye 1946-1960*, Ebabil Yayınları, Ankara 2006, s.117-118; BCA, 30.18.1.2.123.60.13;26.07.1950

Taleplerin karşılanmasının ardından ülkeye getirilen haşerelerle mücadele **ürünleri** gümrük vergisinden muaf tutulmuştur.⁶² Zirai Donatım Kurumu aynı yıl içerisinde bu defa tütün fidelerinin donmasını engellemek için tütün üreticisine verilmek üzere 15000 metreküp plastik radjolitinin temin edilmesini sağlamıştır.⁶³ Bunun yanında suni gübre imalinde kullanılan asit sülfürikin maddesi de yurt dışından getirilmiştir.⁶⁴ Getirilmiş olan bu ürünler için gümrük vergisi muafiyeti uygulanmıştır.

Muafiyetler yalnızca haşerelerle mücadele ya da ürünleri korumak adına yapılan çalışmalar için uygulanmamıştır. Ortak tarımın model olması adına da yapılmış olan çalışmalar için de uygulanmıştır. Bu konuda da ilk olarak Balıkesir’de örnek bir çiftlik kurulumu gerçekleştirilmiştir. Bu çiftlik Gönen kazasının Tahirova mevkiinde Türk-Alman örnek ve tatbik çiftliği olarak kurulmuştur. Çiftliğin ihtiyaçlarının bir kısmının Almanya’dan tedarik edilmesi uygun görülmüştür. Bu çerçevede ilk olarak çiftlikte kullanılmak üzere çeşitli makinelerin gönderimi uygun bulunmuştur.⁶⁵ Aynı yıl yine Çiftlik için 100.000 adet çilek fidesi, 10.000 adet frenk üzümü ve 10.000 adet ahududu fidanı gönderilmiştir.⁶⁶ Çiftlik geliştikçe ihtiyaçları sürekli olarak artmıştır. Bu ihtiyaçların giderilmesi adına Almanya’dan ürünlerin girişine izin verilmiştir. Son olarak 1958 yılında çiftlik için canlı-cansız hayvanlar, demirbaşlar, aletler, makineler, tohumluklar ve sair malzemeler gönderimi gerçekleştirilmiştir. Gönderilen malzemeler;

- 500 sığır, 2 mibzer, 25 ton çimento, 2 adet Volkswagen otosu
- 2 mısır taneleme makinesi, 1 pamuk ekme makinesi, 5 pulluk
- Yağmurlama boruları tesisatı, 2 trmık, 2 çapalama makinesi
- 1 hayvan gübre serpmek makinesi, 25 ton azot gübresi, zirai elektrikli alet
- 4 adet haşarat içi pusgürteç, 1 çim biçme makinesi, 25 keçi
- 2 adet akaryakıt pompası, 1 yeşil ot doğrama makinesi, 100 süperfosfat olmuştur.

Gönderilmiş olan çiftlik ürünleri gümrük vergisinden muaf tutulmuştur.⁶⁷ Bununla birlikte ziraat alanındaki en son gümrük muafiyeti uygulaması 1958 yılında yapılmıştır. Böylece hükümetin ülkedeki tarımsal üretimi artırma ve geliştirme programı çerçevesinde yürütmüş olduğu çalışmalara gümrük vergi muafiyeti de eklenmiştir.

3. Sosyal Hayat Alandaki Muafiyetler

Demokrat Parti, gümrük muafiyetlerini sosyal hayat alanında da uygulanmıştır. Bu alandaki muafiyetler daha çok yardımlar konusunda uygulanmıştır. Öncelik olarak Amerika’daki Hristiyan Cemiyeti tarafından muhtaçlara dağıtılması için 80 çuval toz şeker Kızılay’a gönderilmiştir.⁶⁸ Bir diğer yardım Birleşmiş Milletler Dünya Sağlık

62 BCA, 30.18.1.2.125.21.6;16.03.1951

63 BCA, 30.18.1.2.126.50.5; 20.06.1951

64 BCA, 30.18.1.2.134.95.11;30.11.1953

65 BCA, 30.18.1.2.147.56.8;26.10.1957

66 BCA, 30.18.1.2.147.63.17;21.12.1957

67 BCA, 30.18.1.2.150.43.20;21.08.1958

68 BCA, 30.18.1.2.124.102.5;31.01.1951

Teşkilatı tarafından yapılmıştır. Bulgaristan'dan Türkiye'ye gelen göçmenlere ihtiyaçları doğrultusunda 55 bin liralık ilaç gönderimi gerçekleştirilmiştir. İlaçların içeriği penisilin ve antibiyotiklerden oluşmuştur.⁶⁹ İstanbul Verem Savaş Derneği adına yabancı ülkelerden bağış yoluyla ilaçlar gönderilmiştir.⁷⁰ İlaç konusunda bir diğer yardım da Yunanistan'da bulunan Kırmızı Salıp Müessesesinden⁷¹ yapılmıştır. Müessese, İstanbul'da bulunan ve Rum cemaatin kullanmış olduğu Balıklı Rum Hastanesi'ndeki yoksul hasta ve ihtiyarlar 553,43 dolar değerinde ilaç gönderimi yapmıştır.⁷² Zeynep Kamil Hastanesi'ne bazı tıbbi ürünler bağışlanarak gönderilmiştir.⁷³ Amerika tarafından İzmir Sıhhat Müdürlüğü'ne bir cadillac markalı cankurtaran otomobili hediye edilmiştir.⁷⁴ Yapılan bu yardımların tamamı gümrük vergisinden muaf tutulmuştur.

Sosyal alandaki yardımlara yapılan gümrük muafiyeti yalnızca devletler nezdinde olmamıştır. Amerika'da yaşayan Mehmet Ali Yaman adındaki Türk vatandaşı Türkiye Çocuk Esirgeme Kurumu'na yardım bazında bazı eşyalar göndermiştir.⁷⁵ Seniha Bedri Göknil tarafından İsviçre'de Houseman firmasından satın alınarak Zeynep Kamil Ana ve **Çocuk Sağlığı** Koruma Cemiyeti'ne hibe edilen tıbbi ve cerrahi malzeme gönderimi sağlanmıştır.⁷⁶ Bir yardımda yine Kızılay'a yapılmıştır. İzmir'de bulunan NATO karargâhındaki yabancı personeller giyim eşyalarını Kızılay'a bağışlamışlardır.⁷⁷ Gerek kişisel olarak gerekse kurumsal olarak yapılmış olunan yardımlar gümrük vergisinden muaf tutulmuştur.

Sosyal hayata dair gerçekleştirilen bir diğer gümrük muafiyeti ise Fethiye'ye yapılmıştır. Fethiye'de 1957 yılında bir deprem meydana gelmiştir. Depremin yaralarını sarmak adına Amerikan ve Federal Alman Hükümetleri tarafından destek sağlanmak istenmiştir. Amerika 500 bin dolarlık yardımı Kızılay'a göndermiş, Almanya ise tersim malzeme gönderimi gerçekleştirmiştir. Hükümet, bu iki yardımda da gümrük vergisinden muafiyet sağlamıştır.⁷⁸ Sosyal hayat konusunda yapılan yardımlar ve bu yardımlar için uygulanan gümrük vergisi muafiyetlerinin diğer alanlara oranla biraz sönük kalındığını görmekteyiz.

4. Sanayi Alanındaki Muafiyetler

Demokrat Parti'nin iktisadi olarak ortaya koyduğu üç temel esastan bir tanesi sanayileşmede özel kesimin liderliğinin önemsenmesi olmuştur.⁷⁹ Demokrat Parti iktidarı bu temele dayanarak ülke içerisinde sanayi faaliyetlerinin artması için çalışmalar yürütmüştür. Bu çalışmalar kapsamında yabancı sermayeyi Türkiye'ye çekebilmek için 6224 sayılı *Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu*'nu 18 Ocak 1954'te yürürlüğe koymuştur. Böylece yabancı girişimciler de, Türk yatırımcılara tanınan hakların tamamından yararlanması sağlanmıştır.⁸⁰ Ayrıca bu kanun çerçevesinde hükümet, yabancı yatırımcının dışarıdan

69 BCA, 30.18.1.2.126.59.1;31.07.1951

70 BCA, 30.18.1.2.129.64.20;25.08.1952

71 Bu müesseseye dair herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır.

72 BCA, 30.18.1.2.135.26.4;10.03.1954

73 BCA, 30.18.1.2.147.63.18;21.12.1957

74 BCA, 30.18.1.2.148.7.3;05.02.1958

75 BCA, 30.18.1.2.136.69.3;22.07.1954

76 BCA, 30.18.1.2.152.16.16;13.04.1959

77 BCA, 30.18.1.2.145.116.10;28.02.195

78 BCA, 30.18.1.2.146.41.19;28.08.1957; BCA, 30.18.1.2.152.21.10;04.05.1959

79 Erdinç Tokgöz, "Cumhuriyet Döneminde Ekonomik Gelişmeler" *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi II*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2005, s.320.

80 Hüner Tuncer, *Türk Dış Politikası Cilt.2*, Kaynak Yayınları, Ankara 2017, s.310.

getireceği sermaye, araç-gereç ve malzemelerin gümrük vergilerinden muaf tutma yoluna da gitmiştir. Demokrat Parti'nin 10 yıllık iktidarı boyunca bu konuda yapılan muafiyetler incelendiğinde öncelik sırasına ikili ilişkilerin yakın halde yürütüldüğü Amerika Birleşik Devletleri'nin yer aldığını görmekteyiz. Amerika merkezli sanayi yatırımlarında uygulanan gümrük muafiyetlerine bakıldığında; bu devlette bulunan Fertilizer Corporation of America Firması Temsilcisi Erol Beker'in, yerli sermayedarlarla birlikte Türkiye'de sun'i gübre imal etmek üzere tesis edebilecekleri komple süper fosfat fabrikası için ecnebi ortaklardan alınacak sermaye ve ürünlerin yabancı sermayeyi teşvik komisyonu tarafından gümrük vergisinden muaf tutulması kararı alınmıştır.⁸¹ Yine aynı ülkede faaliyet gösteren Philco Amcor Co. Firması, Türkiye'deki yerli ortakları olan Cahit Tezer ve Corge Koçuş ile birlikte ülkede soğuk hava tesisi, laboratuvar ve soğuk hava dolapları kurulumu gerçekleştirmek istemişlerdir. Bu kurulum için ülkeye getirilecek olan 850.000 bin liralık sermayeyle, fabrika için gerekli cihazları yurt dışından teminde vergiden muafiyet sağlanması hususunda devlete müracaat etmişlerdir. Yapılan müracaatın değerlendirilmesinin ardından dışarıdan getirilecek olunan ürünler gümrük vergisinden muaf tutulmuştur.⁸² Amerika'daki International General Electric Şirketi, Türk ortaklarla birlikte Türkiye'de ampul imal etmek için bir fabrika kurulması girişiminde bulunmuşlardır. Fabrika için gerekli olan ürünlerin dışarıdan sağlanmasında vergi muafiyeti uygulanması uygun görülmüştür.⁸³ Amerika'da merkezi bulunan lastik firması Türkiye'de çeşitli oto ve kamyon lastikleri ve aksamını imal etmek üzere bir fabrika açılışı gerçekleştirme girişiminde bulunmuştur. Fabrika kurucularının dışarıdan temin edeceği araç-gereç ve sermayelerine gümrük muafiyeti uygulanmıştır.⁸⁴

Türkiye'nin sanayi odaklı gümrük vergisi muafiyetlerinde Avrupa ülkeleri de yer almıştır. Bu ülkeler arasında öncelik olarak Almanya'yı görmekteyiz. İstanbul'da Mehmet Tanrıver'e ait olan firma, Almanya'da bulunan Norvi G.m.b.h. Fritz Birkmann ve H. Lech'den oluşan bir grupla birlikte ortaklık meydana getirmiştir. Ortaklar, her türlü gıda ve ihtiyaç maddelerinin ve bilhassa ihraç maddelerinin muhafazasında kullanılan plastikten mamul ambalaj malzemesi imal etmek üzere Türkiye'de bir fabrika kurulumu gerçekleştirmek istemişlerdir. Kurulacak fabrika için Türkiye'ye getirilmek istenilen yabancılara ait 200.000 Mark ile aynı tutardaki makine ve teçhizatların gümrük vergisinden muafiyet sağlanması uygun görülmüştür.⁸⁵ Muafiyet uygulanan diğer firma ise, merkezi Almanya'da bulunan ve Türkiye'deki ortakları Alexander Niklan ve Aydın Örne firması ile birlikte İstanbul'da kuracakları fabrika için ithal edilecek sermaye gümrük vergisinden muaf tutulmuştur.⁸⁶ Muafiyete tabi tutulan bir diğer sanayi ise işlenmiş kauçuk imal etmek ve eski lastikleri tamir etmek üzere kurulması planlanan fabrika üzerine olmuştur. Merkezi Almanya'da bulunan fabrikanın bir kolunun da Türkiye'de açılması için yapılan girişimlere destek sağlamak adına Almanya'dan gönderilecek olan sermayeye vergi muafiyeti uygulanmıştır.⁸⁷

Almanya'nın haricinde İtalya, Belçika ve Fransa'da Türkiye'deki sanayi girişimlerinde gümrük vergisi muafiyeti uygulanan ülkeler arasında yer almıştır. Belçika'nın Anvers şehrinde bulunan Vernis Claessens S.A. Firması, İzmir'de bulunan Boya ve Vernik Sanayi

81 BCA, 30.18.1.2.137.101.12;26.11.1954

82 BCA, 30.18.1.2.146.19.14;12.04.1957

83 BCA, 30.18.1.2.146.32.2;18.06.1957

84 BCA, 30.18.1.2.153.52.5;08.09.1959

85 BCA, 30.18.1.2.146.32.1;18.06.1957

86 BCA, 30.18.1.2.148.14.20;25.03.1958

87 BCA, 30.18.1.2.153.52.12;12.09.1959

Türk Anonim Şirketi ile birlikte boya malzemeleri üretimi yapacak bir tesis kurmayı planlamışlardır. Bu tesis için yurt dışından getirilmesi düşünülen 480.010.77 liralık sermaye ile araç gereçlerin vergiden muaf tutulması için başvuruda bulunulmuştur. Yapılan incelemeler sonucunda yabancı sermayeyi teşvik komitesinin onayı ile vergiden muaf tutulması konusunda karar verilmiştir.⁸⁸

İstanbul'da Adnan Birgi- B. Bekioğlu- B. Tanalay'dan oluşan yerli grup ile İtalya'dan P.E.L.V. Produzione Lavarazione Vetro Venezia firmasının mozaik kaplama malzemesi imal etmek üzere Türkiye'de kuracakları fabrika için yabancı ortakların yurt dışından getirecekleri 60 bin liralık sermaye ve fabrika için gerekli malzemeler gümrük vergisinden muaf tutulmuştur.⁸⁹ Leon Faraci ve D.K. Yuvanidi'den oluşan yerli grupla Fransa'da Societe Le Carbone Lorraine müesseslerinin elektrik makineleri için her türlü kömürü imal etmek üzere Türkiye'de kurmayı düşündükleri tesisin ithali için istenilen muafiyet uygulaması yabancı sermayeyi teşvik komisyonu tarafından uygun görülüp karara bağlanmıştır. Sermaye olarak getirilecek olan makine ve teçhizat muaf sayılmıştır.⁹⁰

Hükümet tarafından yabancı sermayenin Türkiye'ye çekilerek sanayinin geliştirilmesi amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda yabancı sermaye teşviki ve gümrük vergisi muafiyeti uygulanmıştır. Demokrat Parti, ülkedeki sanayinin gelişmesi adına yapmış olduğu gümrük vergisi muafiyeti hususunda önceki dönem uygulamalarından farkı bir çizgide hareket etmiştir. Önceki dönemde araç- gereçler ödünç alma ve iade koşulu ile sanayiye dışarıdan destek sağlanırken, yeni yönetimle birlikte bu durum ortadan kalkmıştır. Yeni yönetim vergi muafiyetini özellikle sermaye üzerine yoğunlaştırmıştır.

SONUÇ

Demokrat Parti 10 yıllık iktidarı süresince Türkiye'nin siyasal ve sosyo-ekonomik hayatında değişimler meydana getirmiştir. Türk toplumunu geliştirmek ve kalkındırmak adına birçok alanda yeniden yapılanmalara gidilmekten çekinilmemiştir. Geliştirme ve iyileştirme çalışmaları kapsamında eksik olunan konularda yurt dışından destek alınması uygun görülmüştür. Bu destekler hususunda da hükümet gümrük muafiyeti uygulamasını yürürlüğe koyarak üzerine düşeni yerine getirmiştir.

10 yıllık süre boyunca gümrük muafiyeti konusunda en büyük payı eğitim alanı almıştır. Milli Eğitime bağlı okulların yanında Yükseköğretimdeki eksiklikler bağış ve yardım yoluyla giderilmeye çalışılmıştır. Yükseköğretimi ve Milli Eğitimi destekleme ve geliştirme kapsamında hükümet bunu gümrük muafiyeti ile sağlamaya çalışmıştır. Yükseköğretimdeki yurt dışı destekleri ve muafiyetlerin Ankara ve İstanbul'daki birkaç üniversite ile sınırlı kaldığı görülmektedir. Arşiv belgelerinde İstanbul ve Ankara dışındaki diğer üniversitelere dair herhangi bir yardım ve muafiyetin söz konusu olmadığı gözler önüne serilmiştir.

Eğitim sistemindeki destek yardımlarında batı ülkelerinin ve bu ülkelerdeki vakıfların varlığı göze çarpmaktadır. Bu ülkeler arasında özellikle Amerika'nın ağırlığı dikkat çekmektedir. Çünkü Soğuk Savaş döneminde Türkiye'nin Batı bloğunda yer alması ile Türk eğitim sisteminin Amerika tarafından dizayn edilme süreci el ele gitmiştir. Amerika'nın

88 BCA, 30.18.1.2.145.103.11;22.12.1956

89 BCA, 30.18.1.2.148.16.20;04.04.1958

90 BCA, 30.18.1.2.153.52.10;12.09.1959

Türk eğitimini batı tarzında dizayn etme meselesi II. Dünya Savaşı'nın bitmesinin ardından, iki kutuplu yeni uluslararası düzenin oluşmasıyla başlamıştır. İki ülke arasındaki ziyaretlerle ilişkiler yakınlaşmaya başlamış ve Amerika'nın Türkiye'ye yardımlarıyla birlikte pekişmiştir. Demokrat Partinin iktidar yıllarında iki ülke arasındaki ilişkilerin sıkı dostluk çizgisinde devam etmesi ve Türkiye'nin batı bloğuna daha yakın olması için NATO üyeliğine onay verilmiştir. Bu onay ile birlikte Türkiye'deki batılı rüzgârı daha sert esmeye başlamıştır. Bu rüzgar ile birlikte Türk eğitimine destek ve yardım faaliyetleri ve bu faaliyetlere gümrük vergisinden muafiyet sağlanması 1952 yılından itibaren daha yoğun bir şekilde devam etmiştir. Bu süreçte özellikle Ford ve Rockefeller vakıfları Türk eğitimini Amerikan modeline adapta etmek adına sıkı bir çalışma içerisinde bulunmuşlardır. Vakıflar, Amerikan modelini adapte etmenin yanında ülkede bir Amerikan kültürü ve hayranlığı yayma amacıyla olmuşlardır. Demokrat Parti'de yapmış olduğu muafiyetlerle bu amaca hizmet etmiş olduğunu görebiliriz.

Zirai alandaki muafiyetlerde bu dönemde Demokrat Parti hükümetleri Marshall Yardımının da desteğiyle tarımın gelişmesi ve ekonomideki yerinin artması için birçok projeyi hayata geçirmiştir. Tarım alanında yapılan ve yapılacak çalışmalara tam destek konusu her daim var olmuştur. Gümrük muafiyetleri konusunda da aynı hassasiyetin devam etmiş olduğunu söyleyebiliriz. Türk tarımının gelişmesi için yurt dışından daha çok tarım aletleri ve zirai ilaçlar konusunda destek sağlanmıştır. Sosyal hayata dair gerçekleştirilen gümrük muafiyetleri daha çok yardım usulünden yapılmıştır. Yapılan yardımların ağırlığını sağlık alanında ilaç hususu oluşturmuştur.

Sanayi alanındaki muafiyetler konusunda ise tek parti döneminde izlenen çizgiden biraz daha farklı olarak devam edilmiştir. 1929-1950 döneminde sanayinin gelişmesi için yurt dışından sadece malzeme getirişi ve bazı malzemelerin ise geri gönderilmesi şartıyla muafiyet uygulanmıştır. Fakat Demokrat Parti dönemindeki sanayi muafiyetleri yabancı sermaye kanunu gereğince yurt dışından gelen yatırımcıların getirecekleri nakit sermaye ve malzemeler konusunda vergi muafiyeti uygulanmıştır. Bu uygulama ile tek parti döneminde devletçilikle sürdürülen sanayileşmenin, liberal ekonomi modeli ile yapılmaya çalışıldığı görülmektedir. Bu bağlamda bakıldığında dönemin içinde bulunduğu siyasi durumlardan ötürü, Amerika başta olmak üzere batılı ülkelerin yatırımları göze çarpmaktadır.

Genel olarak baktığımız zaman Türkiye'deki eğitim, ziraat, sanayi ve sosyal hayatın gelişmesi adına yapılmış olan yardımlara gümrük vergisinden muafiyet uygulamalarında batılı devletler ön plana çıkmıştır. Bu durumun yaşanmasında dönemin siyasi durumunu göz önüne alarak baktığımız zaman; 1950-1960 yılları içerisinde dünyanın iki kutba ayrılmış ve Demokrat Parti hükümetlerinin batı bloğunda yer almayı tercih etmesinden dolayı bu devletlerle yakın münasebetlerde bulunulmuştur. Demokrat Partinin bu yaklaşımının yanında batı bloğunda bulunan devletler de, yanı başlarındaki Sovyet tehdidine karşın Türkiye'ye yakın durma ve bu ülkenin ihtiyaçları hususunda destek sağlama çabasında olmuşlardır. Bundan dolayı yardım ve desteklerde Amerika Birleşik Devletleri'nde bulunan vakıf ve kurumların ağırlığı dikkat çekmektedir. Bunun yanında Almanya, İngiltere, Fransa, İtalya ve Belçika Devletlerinden de yardımlar sağlandığını görmekteyiz.

Görüldüğü üzere Demokrat Parti hükümetlerinin gümrük vergisinden muafiyet uygulamalarında ikili ilişkilerin etkileri fazlasıyla hissedilmiştir. Demokrat Parti tarafından

yapılan gümrük vergisinden muafiyet uygulamaları sanayiye, ziraatı, eğitimi ve sosyal hayatı geliştirmenin yanında, yurtiçindeki ihtiyaçların karşılanma düzeyini daha iyi bir duruma getirmeyi de amaçlamıştır. Yapılan vergi muafiyetleri neticesinde ülkenin sanayi, eğitim, ziraat ve sosyal hayatında az da olsa olumlu gelişmeler kaydedilmiştir. Fakat özellikle eğitim ve sanayi faaliyetlerinde batılı devletlerin etkisi ülkede kalıcı bir durum haline gelmiştir.

KAYNAKÇA

1. Arşiv Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA)

- **BCA**, 30.18.1.2.1.13.30, 23.01.1929
_____, 30.18.1.2.8.1.9, 01.01.1930
_____, 30.18.1.2.29.49.1;30.06.1932
_____, 30.18.1.2.47.51.1;14.07.1934
_____, 30.18.1.2.73.27.13;07.04.1937
_____, 30.18.1.2.123.60.13; 26.07.1950
_____, 30.18.1.2.124.102.5; 31.01.1951
_____, 30.18.1.2.125.21.6; 16.03.1951
_____, 30.18.1.2.126.50.5; 20.06.1951
_____, 30.18.1.2.126.59.1; 31.07.1951
_____, 30.18.1.2.128.34.4; 06.04.1952
_____, 30.18.1.2.129.64.20; 25.08.1952
_____, 30.18.1.2.131.14.14; 20.02.1953
_____, 30.18.1.2.132.56.15; 10.07.1953
_____, 30.18.1.2.133.79.18; 06.10.1953
_____, 30.18.1.2.134.95.11; 30.11.1953
_____, 30.18.1.2.135.26.4; 10.03.1954
_____, 30.18.1.2.136.69.3; 22.07.1954
_____, 30.18.1.2.137.98.7; 26.11.1954
_____, 30.18.1.2.137.98.8; 26.11.1954
_____, 30.18.1.2.137.101.12;26.11.1954
_____, 30.18.1.2.137.100.1; 03.12.1954
_____, 30.18.1.2.139.52.14; 07.06.1955
_____, 30.18.1.2.140.75.15; 17.08.1955
_____, 30.18.1.2.140.80.20; 06.09.1955
_____, 30.18.1.2.141.113.2; 05.01.1956
_____, 30.18.1.2.141.30.13; 05.04.1956
_____, 30.18.1.2.143.52.9; 19.06.1956
_____, 30.18.1.2.144.72.4; 31.08.1956
_____, 30.18.1.2.145.103.11;22.12.1956

Arşiv Belgelerine Göre Demokrat Parti Dönemi Gümrük Muafiyeti Uygulamaları (1950-1960)

- _____, 30.18.1.2.145.99.11; 06.12.1956
_____, 30.18.1.2.145.107.13; 17.01.1957
_____, 30.18.1.2.145.116.10; 28.02.1957
_____, 30.18.1.2.146.24.14; 10.05.1957
_____, 30.18.1.2.146.30.12; 11.06.1957
_____, 30.18.1.2.146.36.12; 24.07.1957
_____, 30.18.1.2.146.39.7; 27.07.1957
_____, 30.18.1.2.146.41.19; 28.08.1957
_____, 30.18.1.2.147.49.6; 20.09.1957
_____, 30.18.1.2.147.56.8; 26.10.1957
_____, 30.18.1.2.147.63.17; 21.12.1957
_____, 30.18.1.2.146.19.14.12.04.1957
_____, 30.18.1.2.146.32.2;18.06.1957
_____, 30.18.1.2.146.32.1;18.06.1957
_____, 30.18.1.2.147.63.18; 21.12.1957
_____, 30.18.1.2.147.65.7; 03.01.1958
_____, 30.18.1.2.148.7.3; 05.02.1958
_____, 30.18.1.2.148.23.7; 24.04.1958
_____, 30.18.1.2.149.24.12; 05.05.1958
_____, 30.18.1.2.149.32.15; 16.06.1958
_____, 30.18.1.2.150.43.20; 21.08.1958
_____, 30.18.1.2.151.64.3; 23.12.1958
_____, 30.18.1.2.148.16.20;04.04.1958
_____, 30.18.1.2.148.14.20;25.03.1958
_____, 30.18.1.2.151.68.14; 14.01.1959
_____, 30.18.1.2.151.72.6; 26.01.1959
_____, 30.18.1.2.151.77.10; 21.02.1959
_____, 30.18.1.2.151.77.12; 24.02.1959
_____, 30.18.1.2.151.80.7; 20.03.1959
_____, 30.18.1.2.152.16.18; 13.04.1959
_____, 30.18.1.2.152.16.16; 13.04.1959
_____, 30.18.1.2.152.21.11; 04.05.1959
_____, 30.18.1.2.153.52.12;12.09.1959
_____, 30.18.1.2.153.52.5;08.09.1959
_____, 30.18.1.2.153.52.10;12.09.1959
_____, 30.18.1.2.152.21.10; 04.05.1959
_____, 30.18.1.1.10.39.10

- _____, 30.18.1.1.11.44.17
_____, 30.10.0.0.212.440.13
_____, 30.18.1.2.10.23.3
_____, 30.18.1.2.13.18.16
_____, 30.18.1.1.11.48.19

2. Resmi Yayınlar

TC. Resmi Gazete, 25 Ocak 1941, Sayı.4416

_____, 1 Temmuz 1929, Sayı.1230

3. Kitaplar ve Makaleler

Arar, İsmail (1968), *Hükümet Programları*, İstanbul: Burçak Yayın Evi.

Ahmad, Faroz (2016), *Modern Türkiye'nin Oluşumu*, İstanbul: Kaynak Yayınları.

Altan, Suna (2021), "Türk Gümrüğünde Sanayi Eksenli Muafiyetler (1929-1943)", *Tarih ve Gelecek Dergisi*, Mart 2021, Cilt 7, Sayı 1, ss.130-141.

Bodur, Haldun (2013), *Kronolojik 20. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, İstanbul: Yeditepe Yayınevi.

Çarıklı T. H (1947), *İkinci Cihan Harbi Sonunda Milletler Arası Ticaret*, İstanbul: Tanin Matbaası.

Çavdar, Tevfik (2019), *Türkiye'nin Demokrasi Tarihi*, Ankara: İmge Kitapevi.

Çınar, Yusuf (2018), "Modernleşme ve Bağımlılık Teorisi Ekseninde Marshall Yardımı ve Türkiye" *MCBÜ Sosyal Bilimler Dergisi* Cilt:16, Sayı:2, ss.325-350

Demirel, Tanel (2021), *Türkiye'nin En Uzun On Yılı- Demokrat Parti İktidarı ve 27 Mayıs Darbesi*, İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Eraslan, Cezmi (2008), "Atatürk'ten Sonra Türkiye'nin İç Politikası" *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi II*, ss.519-661.

Erdilek, Neşe (1983), "Hükümetler ve Programları" *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi* Cilt.4, ss.967-1047.

Katoğlu Murat (2008), "Cumhuriyet Türkiye'sinde Eğitim, Kültür, Sanat" *Çağdaş Türkiye 1909-1980* Cilt.4, İstanbul: Cem Yayınevi, ss.417-520.

Kılıç, Emre (2008), *Demokrat Parti Dönemi Eğitim Politikaları (1950-1960)*.

Yayımlanmamış doktora tezi, Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.

Korkut, Hüseyin (2003). "Türkiye'de Cumhuriyet Döneminde Üniversite Reformları", *Millî Eğitim Dergisi*, (2), 160, 2003 Güz, ss.171-184.

Kurtoğlu, Ramazan (2019), *Türkiye Ekonomisi (1838-2010)*, İstanbul: Destek Yayınları.

Merih, Turgay (2006), *Soğuk Savaş ve Türkiye 1946-1960*, Ankara: Ebabil Yayınları.

Murat Erdem - Kenneth W. Rose, "American Philanthropy In Republican Turkey: The Rockefeller And Ford Foundations" *The Turkish Yearbook*, 2000, Sayı 31, ss.131 – 157

Özcan, Feridun Cemil (2020), "Ellili Yıllarda Türkiye Ekonomisi" *Türkiye'nin 1950'li Yılları*, haz. Mete Kaan Kaynar, İstanbul: İletişim Yayınları, ss.39-68.

Arşiv Belgelerine Göre Demokrat Parti Dönemi Gümrük Muafiyeti Uygulamaları (1950-1960)

- Özdemir, Hikmet (2002), "Demokrasiye Geçiş ve Menderes Dönemi" *Türkler Ansiklopedisi* Cilt.16, Yeni Türkiye Yayınları, ss.878-900.
- Öztürk, Adil Adnan (1997), *Türkiye’de Milli Eğitimdeki Gelişmeler (1950-1960)*, (Basılmamış Doktora Tezi) Dokuz Eylül Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, İzmir.
- Sadık, Rıdvan (2002), *Uluslararası Ekonomik Mali ve Siyasal Kuruluşlar*, Ankara: Turhan Kitabevi.
- Saka, Hasan (1945), *Dış Ticaret ve Gümrük Politikası*, Ankara: Maarif Matbaası.
- Sakaoğlu, Necdet (2018), *Türkiye Eğitim Tarihi 11-20. Yüzyıllar*, İstanbul: Alfa Yayınları.
- Soran, Volkan (2010), *Türk Eğitim Sisteminde Amerikan Etkisi (1945-1960)*, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi), Adana.
- Tangülü, Zafer (2012), "Demokrat Parti Dönemi Eğitim Politikaları (1950-1960)", *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi* Cilt 10, Sayı 2, ss.389-410.
- Taşdöven, Zehra (2013), *Demokrat Parti Dönemi Eğitim Anlayışı (1950-1960)*, Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Ana Bilim Dalı (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Aydın.
- Tekeli, İlhan–İlkin, Selim (2009), *1929 Dünya Buhranında Türkiye’nin İktisadi Politika Arayışları*, İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yayınları.
- Tokgöz, Erdinç (2005), "Cumhuriyet Döneminde Ekonomik Gelişmeler" *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi II*, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, ss.319-368
- Toprak, Vamık (1965), *Gümrük Politikası*, Ankara: Sevinç Matbaası.
- Tuncer, Hüner (2017), *Türk Dış Politikası Cilt.2*, Ankara: Kaynak Yayınları.
- Yalçinkaya, Akansel- Koraltürk Murat (2020) "Yayınlan(Ma)MIŞ Hatıralar Bağlamında Türkiye’de Yükseköğretimin Amerikanizasyonu: Kurucu Kadroya İlişkin Anlatılar ve İşletme İktisadı Enstitüsü" *Journal of Research in Business*, 5(1), ss.28-55.
- Yayına Haz. SELEK, Sebahattin (2014), *İsmet İnönü Hatıralar*, Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Yeşilbursa, Behçet Kemal (2019), *Bağdat Pakı 1950-1959*, İstanbul: Vakıfbank Kültür Yayınları.
- Yurtoğlu, Nadir (2017), *Demokrat Parti Dönemi Tarım Politikaları ve Siyasi, Sosyal, Ekonomik Hayata Tesirleri (1950-1950)*, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.
- Yücel, Serhan (2001), *Demokrat Parti*, İstanbul: Ülke Kitapları.